

**BITOR GARITAONAINDIA JAUNA ETA EUSKARAREN
BATASUNA**

Zaldibar, 1976-III-6

Fr. L. Villasante

Balendin Lasuen Zaldibarko alkate jaunak ongi etorritzko hitzak zuzendu dizkio Euskaltzaindiari Zaldibarko herriaren izenean. Eta nik Euskaltzaindiaren izenean bihotz-bihotzez eskerrak bihurtu nahi dizkiot.

Joan den azaroan Lemoan bezala, orain, martxoaren lehen larunbat hontan hemen Zaldibarren batzarre agiri eta ospetsu bat egiten du Euskaltzaindiak. Eta bai bata eta bai bestea ere Bizkaiko bi semeri gorazarre bana eskeintzeko egiten ditu: Lemoakoa Eguzkitzari, Zaldibarkoa Garitaonaindia jaunari. Eta bi ospakizun hoiien tartean izan zen oraino beste bat, Donibane Garazin Barbier jaunari eskeini zitzaiona. Era hortara, euskera lantzen eta euskeraren alde lan egiten gailurtu direnen izenak ohoratu nahi ditu Euskaltzaindiak, eta hori egitearekin batean izerdi berria eman nahi dio euskal landareari, euskaldunon bihotzetan beti indartsu eta bizkor bizi dadin. Bai. Herriko euskerari laguntzeko eta indar emateko kezka honek darabil batetik bestera Euskaltzaindia jaialdi hauek antolatzen dituenen.

Bitor Garitaonaindia jauna nor zen, zer egin zuen eta abar esaten ez naiz hasiko. Ni neuk ez nuen jaun hori ezagutzeko zoria izan. Donostiako erromesak Arantzazura etortzen zirenean, hoiekin batean bera ere etortzen zela eta kantuan aritzen zela, hori Arantzazun esan didate. Musikalari, idazle, antzerkigile, "Argia" asterokoaren sortzaile eta abar izan zela ere denok dakigu. Gure Euskaltzaindiak 1925. urtean Garitaonaindia jauna euskaltzain laguntzaile izendatu zuen.

Nik puntutto bat bakarrik ukitu nahi dut, gaurkoa baita, eta hori ere oso ginetik eta laburzki: euskeraren batasunarena. Garitaonaindia jaunak Donostiako batzarre batean eman zuen bere iritzia hauzi hontaz, eta "Euskera" aldizkarian 1922an agertu zen. Eta geroago, ia hamabi urte geroago, Garitaonaindia iadanik hila zelarik, Azkue handiak bere "Gi-

puzkera Osotua" izeneko lana atondu zuenean, Garitaonandia jaunaren aburua hartzen du oinarri eta aitzakia bezala bere lan hortarako. Hala aitortzen digu bere estudio horren atari-atarian. Entzun ditzagun Azkueren hitzok: "En la asamblea celebrada en esta ciudad —San Sebastián— tomó parte, entre otros, aquel simpático y fecundo escritor vasco, hijo de Zaldúa, Víctor Garitaonandia, a quien en plena juventud llamó el Señor a mejor vida. Citaré textualmente sus palabras, que fueron publicadas en el tomo III, página 100 de nuestra Revista". Hitz hoietan Garitaonandia gipuzkoera osotuaren alde azaltzen da; baina gipuzkoera osotu hori zer den beretzat garbi eta zehazki adierazten du. Hona hemen Garitaonandiarren hitzok: "Idazle guzien euskera ori ez da izango gaur egunian itz edo idazten dan gipuzkoera, baizik osotua, apaindua. Orretarako, euskaltzainak lan egin bear dute. Artu, bai Bizkaiko ta Zuberoko ta bai Napar ta Lapurdiko izkelgi edo izkerak dituzten edertasun ta obekuntza bereziak eta gipuzkoar izkelgiari ezarri" (*Euskera* 1934-1935, 289). Eta lan hau egi-tera jarri zen, hain zuzen, Azkue.

Nik ez dakit zergatik den (hobeki esan, badakit, zeren ez baita hain gaitza jakiten), baina hauxen da egia: Bizkaitarrak izan direla euskera batuaren bultzatzaile handienak. Euskalkiz bizkaitar direnak, alegia. Bai. Hor ditugu, diodanaren lekuko, Garitaonandia, Azkue, Altube mondragoitarra, Eleizalde bergararra, Belaustegigoitia, Eguzkitza bera, Angeru Madariaga, Zabala-Arana, Urrutia, Larrakoetxea, Krutwig, Oskillaso, eta abar eta abar.

Harritzekoa irudituko zaio zenbaiti, baina hala da, eta hau ukatzerik ez dago. Arazo hontaz gehienik arduratu direnak bizkaitarrak izan dira.

Eta gauza honen arrazoia ulerterraza da, ene ustez. Bizkaiko euskalkia pixka bat berezia da eta bazterrekoa Euskal Herrian. Orduan idazle bizkaitarrak, bere euskalkiari zor dion maitasuna ezertan ukatu gabe, horrezaz gainera tresna edo mintzabide zabalago baten beharra sentitzen du, hots, Euskal Herri guztian onartua eta erabilia izango den tresna nahi eta behar du.

Eta hori ez da gure mendeko kontua bakarrik. Mogel handiak, esate baterako, bere lehen liburua "Confesio ta Comunio-

co Sacramentuen gañean Eracasteac'' ez zuen bere jatorrizko euskalkian egin. Eta hain zuzen horregatik, liburu hori bizkaieraz egin ez zuelako, zenbait bizkaitarren marmarrak eta esamesak sufritu behar izan zituen eta bere burua zuritu beharrean gertatu zen. Hortarako orrialde guttitako liburuxka bat inprimarazi zuen, eta bertan hauxe dio: ''Apenas se tuvo noticia en Vizcaya, que salía a luz una Obra bascongada y en dialecto Guipuzcoano, baxo del título de Confesio ta Comunioco Sacramentuen gañean Eracasteac, y que su Autor era un Cura de dicho Señorío, quando se suscitó una conmocción como general entre los Eclesiásticos Vizcaynos, con quejas amargas de haber sido preferidos los Guipuzcoanos. ¿Qué utilidad podemos sacar, se decían, de una obra escrita en un dialecto extraño e intrincado para nosotros? El autor podría dar razones poderosas de su proceder, o de la atribuida predilección, si fuera del caso el publicarlas'' (*Nomenclatura de las Voces Guipuzcoanas, sus correspondientes Vizcaynas y Castellanas, para que se puedan entender ambos dialectos*).

Mogelek baditu bada arrazoi errutsuak jokatu zuen beza-la jokatzeko. Ez ditu hemen agertzen, baina konpreni errazak dira. Bere liburua Euskal Herri guztian errazago zabal zedin, errazago onartua eta ulertua izango zen euskera modu bat erabili behar zuen, eta arrazoi hori guztiz jatorra eta bidezkoa da. Beste aldetik, ez dago halako leize handirik euskalki bate-tik bestera; lau ttipikeria dira ulertezina sortzen dutenak eta neke guti bat hartuz aisa garai daitezke. Eta hortara doa Mogelen liburuxka hori: apaiz bizkaitarrek gipuzkera suerte hortan egindako libruak erraz uler ditzaketela erakustera.

Nolanahi den, kontu hau ez da oraingoa, aspaldikoa bai-zik. Baina gaur eguneon elkarren arteko har-emanak geroago eta beharrago eta hestuagoak direlarik, guztiontzat balioko duen tresna bat edukitzea noraezoko eta premia-premia-zko gauza bihurtu da. Eta Euskaltzaindia euskera batu horren alde dago. Eta egongo ez balitz, ez luke bere zeregina eta bete-beharra beteko.

Badakit nik zer hoben edo akats egozten zaion euskera batu honi: herriko euskeratik aldendua dagoela, gauza asma-tua dela, konbentzionala edo artifiziala dela, eta abar.

Baina kontu hau hurbildik aztertzen badugu, laster jabe-tuko gara gauza batez: euskalki literarioak ere euskera batu

batzuk direla, konbentzionalki batuak, eta berak ere tokian tokiko euskera bizitik gutiago edo gehiago aldenduak daudela.

Bizkaiera deitzen den euskalkia, herrian erabiltzen den eran, ez dago batua, eta desberdintasun handiak ditu tokitik tokira. Zoaz Oinatira, eta gero Bermiora, Txoriherrira, Otxandiora, Arratira, Arrankudiaga, Orozko, Durango edo Markinara, Mallabira eta abar...edo Zaldibarrera edo Leinz aldera, Mondragoira, Eibar, Gernika, Bergarara eta abar... Zenbat desberdintasun!

Bada, noski, desberdintasun hoiengainetik, bizkaiera literario bat, liburuetan erabiltzeko egina. Baina hori zer da? Euskera batu bat, konbentzionalki batua eta onartua. Eta ongi dago, eta behar da. Horri eskerrak, bizkaitar guztien artean halako zubi bat egiten da. Guztion artean behar den lokarri, mintzabide edo tresna egiten da.

Bada orain euskaldun guztien artean zubi eta lokarri izango den tresna ere behar dugu, eta hori da, hain zuzen, euskera batua. Nahi eta nahi ez toki bakoitzean egiten den euskeratik zerbait aldendua egon behar du, baina hori euskalki literarioetan ere gertatzen dela esan dugu.

Bai idazteko eta bai eskolan irakatsia izateko ere hizkuntzak nolabait batua egon behar du. Bestela ez da egokia zeregin hoietarako. Eta hemen bi hizkera batukin topo egiten dugu: bata, bizkaiera batua, eta bestea euskera batua. Batak euskalkiaren barruan egiten du batasuna, besteak euskera eta Euskal Herria bere hedadura guztian hartuz.

Orain, euskera eskolara eraman nahi den une hontan, gauza guzti hauk argi eta garbi ikustea beharrezko da, okerak gerta ez ditezten.

Nik hiru puntu edo maila ikusten ditut hemen: Lehenbizikoa, tokian tokiko ahozko euskera, herri bakoitzean egiten dena. Hau herritik herrira desberdin da, baina hau bakarrik da herriko euskera. Bigarrena, euskalki literarioa. Hirugarrena, euskera batua.

Nola konbinatu hirurak irakaskintzan? Hau dugu gaur ongi ikusi eta ikasi beharreko puntua.

Bide bat izango da herriko euskeratik hasi, handik euskalki literariora pasa eta gero euskera batura. Hau izango da beharbada bide jatorra eta gomendatzekoa ikasle guztiak toki batekoak eta guztiak euskaldunak direnean eta gainera euskera literarioaren bigarren maila hori dagoenean, zeren beti ez baitago. Euskalki literariorik ez bada, jakina, herriko euskeratik euskera batura pasatu beharko da zuzenean.

Beste bide bat izango da hasieratik euskera batuari lotzea; eta gero, osagarri bezala, euskalki literarioak eta euskera biziaren desberdintasunak erakustea. Bide honek gomendagarri dirudi ikasleak euskaldun ez direnean edo nahasian alderdi guztietakoak daudenean, edo batzuk euskaldun (baina leku askotako euskaldun) eta beste batzuk sortzez euskerarik bat ere edo oso gutti dakitenak direnean.

Hirugarren kasua edo bidea ere oraino eman daiteke: euskalki literariorik hasi eta gero, bai euskera batura eta bai ahozko euskeraren desberdintasunak ere azaltzera pasatzea. Bide hau gomendatzekoa izanen da ikasle guztiak euskalki berekoak direnean eta euskalki horrek bere batasun literarioa egina duenean. Hau ez da beti gertatzen. Ez da ahaztu behar Bonapartek euskeran zortzi euskalki mintzatu bereizten dituela, baina batuak edo literarioak lau bakarrik.

Beraz, zer bide behar den hartu, kasu bakoitzean ikusi beharko da.

* * *

Bide berriak urratzen ari da gaur euskera. Edo hobeki esateko, gaurko problematika berria gaiak berak bere kolokan dakarren muinaren zabaltze eta hazitze bat baizik ez da. Zaharrak barri, dio bizkaitar esaera batek. Funtsean zaharrak dira kezka eta saio hauek, ikusi dugunez.

Bai. Nik esango nuke gaurko bide berriak, Gareitaonaindia jaunak eta hainbeste bizkaitarrek agertutako kezken eta egindako saioen segida eta ondorioak besterik ez direla.

Jakina, beti gertatzen den bezala, gauzek beren eboluzioa ekartzen dute eta honek ere berea izan du. Baina euskera batuaren hazia Garitaonaindia jaunak erein zuen. Eta hazi hartatik etorri da gaurko loratzea.